

بررسی عملکرد نظام ثبت اختراع در ایران

دفتر: مطالعات ارتباطات و فناوری‌های نوین

کد موضوعی: ۲۸۰

شماره مسلسل: ۱۳۲۲۱

مهرماه ۱۳۹۲

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده.....
۲.....	مقدمه.....
۴.....	کارکردهای نظام ثبت اختراع.....
۲۴.....	نتیجه‌گیری.....
۲۷.....	منابع و مآخذ.....

بررسی عملکرد نظام ثبت اختراع در ایران

چکیده

اهمیت فزاینده نوآوری در پیشرفت و توسعه اقتصادی کشورها، سیاستگذاری برای بهبود عملکرد نظام ملی نوآوری را به بخشی مهم از کارکرد حاکمیت در کشورهای پیشرو تبدیل کرده است. در این میان ثبت اختراعات نقش ویژه‌ای را در نظام ملی نوآوری ایفا می‌کند و هرگونه کاستی و ناکارایی آن می‌تواند تأثیراتی مخرب بر فعالیت‌های نوآورانه بنگاه‌های تولیدی و خدماتی کشورها برجا گذاشته و به رقابت‌پذیری ملی آسیب برساند.

اگرچه تاکنون نقدهایی بر عملکرد نظام ثبت اختراع ایران مطرح شده، اما این نقدها بیشتر به صورت پراکنده و عمدتاً در قالب مصاحبه‌ها مطرح شده و کمتر جنبه علمی و تحلیلی داشته‌اند. در این گزارش عملکرد نظام ثبت اختراع ایران با توجه به کارکردهای پذیرفته شده آن و همچنین نگاهی به قانون و آمار ثبت اختراع ایران، مورد تحلیل قرار گرفته است.

بر این اساس چهار کارکرد مورد انتظار از نظام ملی ثبت اختراع ایران (یا همان فلسفه وجودی این نظام) مورد توجه قرار گرفته است. بررسی‌های به عمل آمده نشان می‌دهند که نظام ثبت اختراع نتوانسته با تضمین حقوق انحصاری - تجاری صاحبان اختراع، محرکی برای نوآوری در سطح ملی باشد. همچنین این نظام

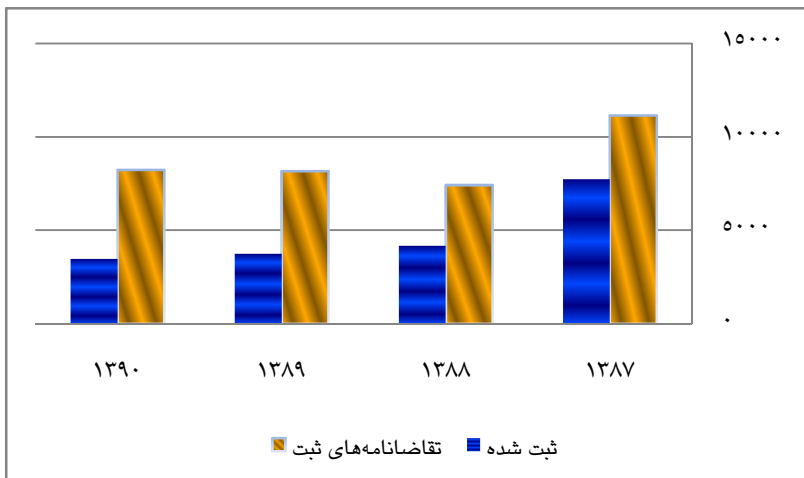
نتوانسته است نقش بایسته خود را در شکل‌گیری بازار تبادل اختراعات میان اجزای مختلف نظام نوآوری ایفا کند. کارنامه عملکرد نظام ثبت اختراع ایران از منظر افزایش اطلاعات اختراعات ثبت شده هم ضعیف است. به نظر می‌رسد مهمترین کارکرد این نظام در گذشته، ارسال پیام (آن هم در سطح فردی) بوده که این کارکرد هم به مرور زمان رنگ باخته است و قسمتی از کاهش شدید اخیر در تقاضا برای ثبت اختراع را می‌توان به افول این کارکرد نسبت داد. در مجموع نتایج بررسی‌ها حاکی از این است که عملکرد ضعیف این نظام با روند پیشرفت کشور در علوم و فناوری همخوانی نداشته و تداوم عملکرد نامناسب نظام ثبت اختراع به آرامی پایه‌های این نظام ملی را سست کرده است.

مقدمه

براساس آمار رسمی اداره کل مالکیت صنعتی ایران (نمودار)، تعداد اختراعات ثبت شده سالیانه ایرانیان در ایران در فاصله سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۰ پیوسته کاهش یافته و از ۷۷۴۱ مورد در سال ۱۳۸۷ به ۳۴۷۴ مورد در سال ۱۳۹۰ رسیده است. بی‌شک کاهش شدید آمار اختراعات ثبت شده سالیانه در ایران از نگاه سیاستگذاری فناوری امری منفی است. این درحالی است که در تمامی اسناد بالادستی توسعه علم و فناوری کشور بر کمک به افزایش آمار ثبت اختراع - (در کنار تلاش برای بررسی ماهوی اختراعات ثبت شده) - تأکید شده است و در سال‌های گذشته مدیران ارشد حوزه علم و فناوری کشور خبر از رشد انفجاری اختراعات می‌دادند.

نمودار آمار ثبت اختراع ایرانیان در ایران (۱۳۸۷-۱۳۹۰)

کاهش شدید آمار ثبت اختراع در چند سال گذشته نه تنها با روند پیشرفت علم و فناوری کشور و سیاستگذاری‌های ملی، بلکه با روندهای جهانی و حتی آمار فزاینده ثبت اختراعات در کشورهای در حال توسعه هم همخوانی ندارد. کافی است بدانیم که در کشوری چون کره جنوبی با حدود ۴۸ میلیون جمعیت سالیانه بیش از ۶۰ هزار اختراع ثبت می‌شود و اینکه در دو سه سال گذشته آمار اختراعات کشور کوچک‌تری چون فلسطین اشغالی (با تنها ۸ میلیون نفر جمعیت) از تعداد اختراعات ایران پیشی گرفته است.

اگرچه ممکن است کاهش تعداد اختراعات ثبت شده به سخت‌گیری بیشتر اداره ثبت اختراع در بررسی تقاضانامه‌های ثبت نسبت داده شود، اما نگاهی دقیق‌تر به نمودار نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر علاوه بر تعداد اختراعات ثبت شده، تعداد

تقاضانامه‌های ثبت اختراع نیز به شدت کاهش یافته است. بنابراین علت این کاهش تقاضا را باید در حوزه‌های دیگری جویا شد.

در مجموع اگرچه آمارهای ذکر شده به خوبی از وجود مشکلاتی در نظام ثبت اختراع ایران خبر می‌دهند، اما به تنهایی نمی‌توانند اثبات‌کننده سستی و نارسایی این نظام باشند. بدیهی است که هرگونه قضاوت علمی در مورد نظام ملی ثبت اختراع، باید با نگاه به کارکردهای مطلوب آن در نظام نوآوری صورت گیرد. به بیان بهتر، فلسفه وجودی نظام ثبت اختراع کارکردهایی است که از آن انتظار می‌رود. حال باید دید که آیا نظام ثبت اختراع ایران توانسته به آن کارکردها به خوبی عمل کند یا نه؟ و لذا در ادامه ضمن معرفی مختصر این کارکردها به تحلیل عملکرد نظام ملی ثبت اختراع بر پایه آنها می‌پردازیم.

کارکردهای نظام ثبت اختراع

در توجیه نیاز به وجود نظام ثبت اختراعات و حفاظت از اختراعات ثبت شده به چهار کارکرد برجسته این نظام اشاره می‌شود که به اعتبار همین کارکردها می‌توان ثبت یک اختراع را برای جامعه ارزشمند دانست. بنابراین برای ارزیابی عملکرد نظام ثبت اختراع ایران و تحلیل آن باید عملکرد آن در ارتباط با این چهار کارکرد کلیدی را مورد کاوش قرار داد. در ادامه این کارکردها به اختصار معرفی و عملکرد نظام ثبت اختراع ایران در ارتباط با آنها بررسی می‌شود.

الف) ایجاد انگیزه نوآوری^۱

به باور بیشتر صاحب‌نظران، «ایجاد انگیزه نوآوری» نخستین و برترین مزیت مثبت و حفاظت از اختراعات محسوب می‌شود. هواخواهان این تئوری که «تئوری تشویق»^۲ نام گرفته باور دارند که اعطای حق انحصاری بهره‌برداری از اختراع، در حکم مشوق و انگیزه‌ای برای مخترعین و پژوهشگران عمل می‌کند. برای پی بردن به نقش تشویقی حفاظت از اختراع، می‌توان شرایطی را فرض کرد که اختراعی مورد حفاظت قانونی قرار نگیرد و مخترع در ازای عرضه محصولات فکری خود حق و حقوقی نداشته و یا سود و منفعتی دریافت نکند. بی‌شک مخترع در چنین شرایطی، انگیزه‌ای برای پژوهش و نوآوری نخواهد داشت. از این رو جامعه با اعطای امتیاز بهره‌برداری انحصاری از اختراع در مدت زمانی مشخص، تلاش آفرینندگان دارایی‌های فکری را تشویق می‌کند. این حق انحصاری و سود حاصل از آن، انگیزه اختراع و نوآوری بیشتر را در مخترع زنده نگه داشته و تقویت می‌کند. برای نمونه در متن قانون اساسی آمریکا، از «تشویق پیشرفت علمی و فنی» به‌عنوان دلیل اصلی اعطای حق انحصاری آشکارا نامبرده شده است.^۳

به باور طرفداران «تئوری تشویق» مخترعین نمی‌توانند هزینه‌های پژوهش و توسعه خود را پوشش دهند، زیرا رقبا می‌توانند به‌سادگی اختراع را کپی کرده و با خود مخترع رقابت کنند. در این رقابت (به‌علت اینکه مخترع باید هزینه‌های ثابت اختراع خود را پوشش دهد)، دست بالا با رقبای مخترع است.

---

1. Incentive Function

2. Reward theory

3. U.S. Constitution, article 1, section 8, clause 8.

- ایجاد انگیزه نوآوری در ایران

برای ارزیابی اینکه آیا نظام ثبت اختراع ایران توانسته با اعطای حق انحصاری دارای ضمانت اجرا به نوآوران این کشور، آنها را به پژوهش و نوآوری بیشتر تشویق کند باید نگاهی به بخش خصوصی و شرکت‌های نوآور در این بخش انداخت. به بیان ساده‌تر آیا مدیران شرکت‌های خصوصی در ایران نظام ثبت اختراع کشور را برای حفاظت از حقوق انحصاری‌شان قابل اطمینان می‌دانند؟ باید توجه داشت که این شرکت‌ها بیش از دیگر ثبت‌کنندگان اختراع (همچون افراد، دانشگاه‌ها و شرکت‌های دولتی) به دنبال حقوق انحصاری تجاری برای اختراعات خود هستند و آنها تنها در صورت اعتماد به نظام ثبت اختراع به ادامه نوآوری‌های خود دلگرم می‌شوند و برای خلق و ثبت اختراع بیشتر انگیزه پیدا می‌کنند.

اما چگونه می‌توان از نظر مدیران شرکت‌های خصوصی در مورد سطح حفاظت از نوآوری‌هایشان در ایران آگاه شد. بی‌شک برداشت عمومی این است که این حفاظت کافی نیست و نوآوری‌های شرکت‌های خصوصی به‌سادگی مورد کپی‌کاری قرار می‌گیرند و نظام ثبت اختراعات ایران هم نمی‌تواند چتر حفاظتی مناسبی برای این شرکت‌های نوآور فراهم آورد، اما برای فراتر رفتن از برداشت عمومی، می‌توان به دو گزارش معتبر «رقابت‌پذیری جهانی» و «حفاظت از اختراعات نرم‌افزاری در ایران» اشاره کرد. گزارش نخست به تازگی از سوی مجمع جهانی اقتصاد منتشر شده است. در پرسشنامه این پژوهش که با همکاری مرکز پژوهش‌های وزارت بازرگانی در میان جمعی از مدیران بنگاه‌های ایرانی توزیع شده، از آنها خواسته شده که در مورد سطح

حفاظت از دارایی‌های فکری در ایران نظر دهند. نتیجه اینکه برپایه نظرات آن مدیران وضعیت نسبی ایران از نظر حفاظت از دارایی‌های فکری بسیار ضعیف و در میان ۱۴۴ کشور جهان در جایگاه ۱۱۲ است. جالب آنکه برخی از کشورهای فاقد قانون و نظام منسجم مالکیت فکری (از جمله برخی از کشورهای بسیار عقب‌افتاده آفریقایی و آسیایی) در این پژوهش در جایگاهی بالاتر از ایران قرار گرفته‌اند.

گزارش دوم نیز حاصل پژوهشی است که توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی انجام و در سال ۱۳۹۰ منتشر شده است. این پژوهش در مورد شرکت‌های توسعه‌دهنده محصولات و خدمات نرم‌افزاری جدید در ایران انجام شده است. مدیران این شرکت‌ها نیز باور دارند که سازوکارهای حفاظتی اختراعی موجود برای صنعت نرم‌افزار کفایت نمی‌کند و با کاستی‌های فراوانی همراه است.

همان‌گونه که دو پژوهش بالا نشان می‌دهند، مدیران بنگاه‌ها در ایران، سطح حفاظت از اختراعات را کافی نمی‌دانند. در این شرایط باید به‌صورت منطقی انتظار داشت که این بنگاه‌ها انگیزه‌ای برای سرمایه‌گذاری در امور پژوهشی و نوآورانه نداشته باشند. بنابراین با اطمینان فراوان می‌توان ادعا کرد که نظام ثبت اختراع ایران نتوانسته نخستین و مهمترین کارکرد خود را در دل نظام ملی نوآوری ایران انجام دهد.

تحلیل جزئیات آمار ثبت اختراعات ایران نیز به‌خوبی همین احساس عدم اطمینان مدیران بنگاه‌های خصوصی به سطح حفاظت از اختراعات ثبت شده‌شان را نشان می‌دهد. سهم این شرکت‌ها از کل اختراعات ثبت شده در ایران ناچیز است (جدول).

این درحالی است که در بیشتر کشورهای پیش رو در حوزه فناوری، بیشتر اختراعات توسط شرکت‌های خصوصی ثبت می‌شوند.

جدول سهم شخصیت‌های حقوقی از کل اختراعات ثبت شده در ایران

۱۳۸۹	۱۳۸۸	۱۳۸۷	عنوان
۱۱/۹	۱۵	۱۶/۶	سهم شخصیت‌های حقوقی (درصد)

اما نکته مهم و نگران‌کننده اینکه سهم اندک شرکت‌های خصوصی از کل اختراعات ثبت شده شخصیت‌های حقیقی در ایران هم به سرعت در حال کاهش است. برای نمونه تعداد اختراعات این شرکت‌ها از ۹۶۷ اختراع در سال ۱۳۸۷ به تنها ۱۰۷ اختراع در سال ۱۳۸۹ رسیده است.

البته باید توجه داشت که ایجاد انگیزه برای پژوهش و نوآوری تا اندازه‌ای یک کارکرد ذهنی است. یعنی این احتمال وجود دارد که مدیران بنگاه‌های تولیدی و خدماتی نوآور با سطح واقعی حفاظت یا پتانسیل‌های حفاظت نظام ثبت اختراع ایران آشنا نباشند و این اظهارنظر و رفتار آنها تا اندازه‌ای بر پایه همین ناآشنایی باشد، اما این امر هم از بار مسئولیت نظام ملی ثبت اختراع نمی‌کاهد، زیرا وظیفه درک نیازهای بنگاه‌ها و آگاه‌سازی آنها در حوزه مدیریت مالکیت فکری نیز برعهده همین نهاد ملی است. امروزه حتی در کشورهای پیشرفته که بنگاه‌های آنها پیشینه طولانی در ثروت‌آفرینی از اختراع دارند، اداره ثبت اختراع اقدامات آموزشی و ترویجی گسترده‌ای برای آشناسازی بنگاه‌ها (به‌ویژه بنگاه‌های کوچک و متوسط) با این حوزه

انجام می‌دهند. برای نمونه، نگاهی به فصل سوم گزارش عملکرد سال ۲۰۱۲ اداره ثبت اختراع ژاپن به‌خوبی نشان می‌دهد که این اداره هر ساله برنامه‌ریزی گسترده و دقیقی برای آشناسازی هرچه بیشتر بنگاه‌های این کشور با مالکیت فکری و ثروت‌آفرینی از آنها دارد.

فعالیت‌های ترویجی اداره ثبت اختراعات ایران به برگزاری سالیانه چند همایش با همکاری سازمان جهانی مالکیت فکری (و حضور اساتیدی از سوی آن سازمان) خلاصه می‌شود. متأسفانه برای بهره‌گیری حداکثری از همان چند همایش هم برنامه‌ریزی مناسبی به‌عمل نمی‌آید به‌گونه‌ای که در بیشتر آنها سخنرانان با سالن‌های عمدتاً خلوت و خالی از جمعیت روبرو می‌شوند. بنابراین حتی اگر گفته شود که ظرفیت‌های قانونی برای حفاظت از اختراعات ثبت شده در ایران وجود دارد اما بنگاه‌های کشور از آنها بی‌اطلاعتند، باز هم مسئولیت این بی‌اطلاعی تا اندازه زیادی بر دوش مرجع ملی ثبت اختراع است.

ب) بازار آفرینی برای فناوری^۱

دومین کارکرد نظام ثبت اختراع رفع «تناقض موجود در خرید و فروش دارایی‌های نامشهود»^۲ است. خرید و فروشی که مورد معامله برخلاف دارایی‌های مادی به شکلی ملموس و عینی نیست. یعنی مشتری باید پیش از خرید از محتوای چیزی که می‌خرد آگاه باشد اما اگر مشتری از محتوای دارایی‌های نامشهود آگاه شود گویی مالک آنها

---

1. Transactional Function

2. Arroviaan paradox

شده است و دیگر خرید و فروش معنا نخواهد داشت. این پارادوکس نه تنها در زمانی که دارای فکری همان محصول نهایی است، بلکه زمانی که دارای فکری درونداد کارهای نوآورانه بعدی است، پررنگ‌تر می‌شود. بدین ترتیب حفاظت قانونی از اختراعات ثبت شده شرط لازم و اساسی برای پیدایش بازارهایی برای فروش فناوری و نیز شکل‌گیری تأمین‌کنندگان حرفه‌ای فناوری به‌شمار می‌آید. بی‌شک در ثبت و حفاظت از اختراعات، دو هدف «ایجاد انگیزه نوآوری» و نیز «بازارآفرینی برای فناوری» در هم تنیده و جدایی‌ناپذیرند، به‌گونه‌ای که با ثبت اختراع و واگذاری حق مالکیت به مخترع، شرایط و ضوابط عقد قراردادهای مالی برای دارایی‌هایی نامشهود مشخص می‌گردد و نوعی آسایش خاطر در انجام معاملات به‌وجود می‌آید.

- بازارآفرینی برای فناوری در ایران

در ایران بازار مبادله برای دارایی‌های فکری شکل نگرفته است. دو دلیل عمده برای این امر می‌توان برشمرد که یکی به طرف عرضه و دیگری به طرف تقاضا مربوط است. در طرف عرضه، زمانی که مخترعین و مالکان اختراع، حقوق انحصاری اعطا شده از سوی نظام ملی ثبت اختراع را برای حفاظت از اختراع خود کافی ندانند، بر آن می‌شوند تا راه محرمانگی را برای حفاظت از دارایی‌های فکری خود در پیش بگیرند. به بیان ساده‌تر، از ثبت اختراع خود صرف‌نظر و از درز اطلاعات اختراعات خود به دیگران تا حد امکان جلوگیری می‌کنند. در چنین شرایطی، تنها گزینه برای مالکان اختراع این است که خودشان نسبت به ساخت و فروش محصول اختراعی اقدام کنند و امیدوار باشند که رقبا نتوانند (یا حداقل در کوتاه‌مدت نتوانند) از محصول فروش

رفته آنها کپی برداری کنند. راه فروش یا اعطای امتیاز بهره برداری از اختراع به دیگران بسته است، زیرا همان گونه که پیش از این اشاره شد، افشای اطلاعات اختراع ثبت نشده (یا ثبت شده و بدون ضمانت اجرا) برای مشتریان بالقوه بسیار پرخطر است.

اما در سوی تقاضا هم موانع جدی وجود دارد. از آنجا که اداره ثبت اختراع گواهی ثبت را بدون انجام فرآیند تحقیق و ممیزی (به معنای راستین آن) اعطا می کند، مشتری بالقوه با دیدن گواهی ثبت هیچ اطمینانی ندارد که آیا این سند به راستی برای یک اختراع صادر شده است یا خیر. هیچ اطمینانی وجود ندارد که کار انجام شده به راستی مصداق ثبت اختراع باشد و حتی اگر اختراع باشد، هیچ اطمینانی وجود ندارد که آن اختراع متعلق به صاحب گواهی باشد. از سوی دیگر، چون متن تقاضانامه ثبت و به ویژه ادعانامه آن به روش علمی و مطابق با استانداردهای پذیرفته شده جهانی صورت نمی گیرد، مرز حوزه استحفاظی اختراعات ثبت شده در ایران مشخص نیست. تمامی این موارد به شدت موضوع دادوستد را پرابهام می کنند و از انگیزه و تمایل مشتریان بالقوه برای هرگونه سرمایه گذاری در تجاری سازی آنها می کاهند. باید توجه داشت که فرآیند تجاری سازی اختراعات به خودی خود بسیار پرهزینه، زمانبر و پرخطر است. حال اگر اصل دارایی فکری مورد دادوستد هم با ابهام فراوان روبرو باشد همچون آن است که کسی بخواهد برای ساختن ساختمان چند طبقه بر روی زمینی که سند آن را ندارد یا سند آن مغشوش است سرمایه گذاری کند! در بیشتر کشورها که نظام ثبت اختراع تحقیقی در آنها جریان دارد، خریداران بالقوه اختراعات

ثبت شده با استناد به فرآیند دشوار، دقیق و علمی ممیزی و تحقیق در اداره ثبت اختراع ملی، تا اندازه زیادی از اختراع بودن و مرز حوزه استحفاظی اختراع اطمینان دارند. این اطمینان از ابهامات دادوستد اختراعات تا اندازه زیادی می‌کاهد.

در مجموع می‌توان گفت که کاستی‌های نظام ثبت اختراع ایران هم از جهت ضمانت اجرا و هم از نظر نبود نظام تحقیقی، هر دو سوی عرضه و تقاضای بازار بالقوه دادوستد حقوق اختراعات را تضعیف کرده است. عدم اطمینان‌ها و ابهامات این‌گونه دادوستدها در ایران آنچنان زیاد است که در عمل بازار دادوستد حقوق اختراعات (به‌عنوان جزء لازم نظام ملی نوآوری) شکل نگرفته است. باید تأکید کرد که دادوستد دارایی‌های فکری میان بازیگران مختلف نظام ملی نوآوری پیش‌نیاز تجاری‌سازی فناوری‌های نو و رونق توسعه فناوری در این نظام است.

ج) تشویق افشای اطلاعات اختراع^۱

مزیت دیگر ثبت و حفاظت از اختراعات، نقش «افشاگری» نظام ثبت اختراع است که در چارچوب «تئوری تشویق اطلاعات اختراع» متبلور می‌شود. بسیاری بر این باورند که اگر اطلاعات فنی اختراع در ازای حفاظت قانونی افشا نشوند، این اطلاعات برای همیشه مکتوم و ناگفته باقی می‌مانند، اما یکی از اهداف نظام ثبت اختراع این است که مخترع و جامعه هر دو بهره‌مند شوند. از یکسو مخترع در جایگاه صاحب انحصاری حق بهره‌برداری از اختراع و دستاورد فکری خود سود می‌برد و از سوی دیگر،

جامعه نیز از اطلاعات نهفته در اختراعات بهره‌مند می‌شود. اگر چنین سازوکاری وجود نداشت، مخترعین یافته‌های خود را از چشم رقبا، مصرف‌کنندگان و به‌طور کلی عموم مردم پنهان می‌کردند. در جامعه‌ای که بدین ترتیب از دانش محروم می‌شود، پیشرفت علم به‌کندی صورت می‌پذیرد و اطلاعات سودمند در پستوی خانه‌ها و شرکت‌ها پنهان می‌ماند.

در قانون ثبت اختراع بیشتر کشورها شرط افشا به صراحت قید شده و مرز آن هم با سخت‌گیری ویژه‌ای مشخص شده است. طبق قانون، افشای اختراع باید به‌گونه‌ایی باشد که شخصی با مهارت متعارف در فن مربوطه بتواند با استفاده از اطلاعات افشا شده، اختراع را از نو بسازد.^۱ در بیشتر کشورها اگر دادگاه صالحه یا اداره ملی ثبت اختراع تشخیص دهد که مخترع اختراعش را به‌خوبی و به اندازه کافی افشا نکرده است (و به بیان دیگر، شیوه افشای وی توانمندساز نبوده)، امتیاز ثبت اختراع توسط این مراجع از اعتبار ساقط می‌شود.^۲

افشای اطلاعات اختراعات در این اندازه، بسیار مهم است و مزایای ارزشمندی به همراه خواهد داشت. نخست اینکه دیگر مخترعین و پژوهشگران از جزئیات اختراع صورت گرفته آگاه شده و تلاش می‌کنند که با پرهیز از اختراع دوباره، اختراع کنونی را بهبود داده و بدین ترتیب روند توسعه فناوری‌های نوین و مفید شتابی دوچندان

---

۱. به‌عنوان مثال: ماده (۶) (بند «ج») قانون ثبت اختراعات ایران و 35 U.S.C. 112 Specification قانون ثبت اختراعات کشور آمریکا.

۲. به‌عنوان مثال: 2165.03 Requirements for Rejection for Lack of Best Model قانون ثبت اختراعات کشور آمریکا.

گرفته و این امر برای جامعه بسیار مفید و سازنده خواهد بود. بنابراین افشای اختراعات ثبت شده کنونی می‌تواند موجب شتاب بخشیدن و همچنین هدایت توسعه فناوری‌های نوین شود؛ فناوری‌هایی که بسیاری از آنها در آینده از قابلیت ثبت برخوردار خواهند بود.

دومین مزیت افشای اختراع مشخص کردن حد و مرز اختراع و حقوق انحصاری اعطا شده است. به‌منظور جلوگیری از دست‌درازی‌های ناخواسته به دارایی‌های فکری دیگران، لازم است که افراد جامعه نه تنها از ثبت اختراعی مشخص آگاه شوند بلکه باید بتوانند با دسترسی به اطلاعات آن، قلمرو انحصاری اختراع را به‌دقت مشخص کنند.

بنابراین افشای اختراع نه تنها به پیشبرد علم و فناوری کمک شایانی می‌کند بلکه می‌تواند از تخلفات ناخواسته نیز جلوگیری کند، زیرا ثابت شده بسیاری از متخلفانی که به نقض قانون و استفاده بدون اجازه از دارایی‌های فکری دیگران متهم می‌شوند از وجود اختراعی مشابه خود آگاه نبوده‌اند و آنها نیز مانند سایر مخترعین با کوشش و تلاش خود تصادفاً به فناوری مشابهی دست یافته‌اند. از این رهگذر افشای اختراع می‌تواند با آگاه کردن پژوهشگران از وجود اختراعات مشابه، از اتلاف زمان و انرژی آنها برای رسیدن به فناوری‌های تکراری و از صرف هزینه‌های هنگفت و بی‌ثمر جلوگیری کند. در نتیجه می‌توان به روشنی دریافت که افشای اختراع مانند یک راهنما راه‌های پیموده شده مخترعین دیگر را نشان می‌دهد و با در اختیار قرار دادن اطلاعات و دانش فناوری‌های به‌دست آمده و کوتاه کردن مسیر، راه‌های جدیدی را

پیش‌روی پیشرفت علم و دانش در جامعه می‌گشاید.

امروزه با توجه به پیشرفت شتابان فناوری ارتباطات و اطلاعات و نفوذ بیش از پیش اینترنت، دسترسی به اطلاعات افشا شده اختراعات گسترش یافته و کارکرد «تشویق افشا» منافع تازه و گسترده‌ای به خود گرفته است. امروزه تحلیل‌های مبتنی بر اطلاعات اختراعات، زمینه‌ساز و پیش‌نیاز سیاستگذاری و برنامه‌ریزی بهتر و دقیق‌تر در حوزه علم و فناوری در سطوح مختلف ملی، صنعتی و بنگاهی شده است. برای نمونه سیاستگذاران ملی می‌توانند پیامد سیاست‌های خود را در حوزه اختراعات ارزیابی و سنجش کنند، می‌توانند نقش دانشگاه‌ها و بنگاه‌های صنعتی در زمینه اختراعات را بررسی و مقایسه کنند، بهترین مخترعین در سطح ملی را شناسایی و تشویق کنند، میزان همکاری مخترعین از بخش‌های گوناگون را بسنجند، توزیع جغرافیایی اختراعات و مخترعین در سطح ملی و استانی را بکاوند و ... بنابراین با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات بر اهمیت کارکرد «تشویق افشا» نظام اختراعات بسیار افزوده شده است و امروزه تحلیل‌های مبتنی بر اطلاعات افشا شده اختراعات از پیش‌نیازهای اصلی سیاستگذاری‌های حوزه علم و فناوری به‌شمار می‌روند.

- تشویق افشای اطلاعات اختراع در ایران

افشای اختراعات در ایران از دو دیدگاه قابل تحلیل است:

۱. چگونگی افشا،

۲. کفایت افشا.

در ادامه، افشای اختراع از هر دو دیدگاه تحلیل می‌شود:

- چگونگی افشا: با نگاهی به وضعیت دسترسی به اطلاعات اختراعات در ایران می‌توان ملاحظه کرد که اداره ثبت اختراع تا چندی پیش یک نشریه یا وبگاه مستقل و قابل جستجو نیز بدین‌منظور راه‌اندازی نکرده بود. سامانه جستجو نیز که اخیراً راه‌اندازی شده، آزمایشی بوده و فقط برای اختراعات است و علائم تجاری و طرح‌های صنعتی را دربر نمی‌گیرد. همچنین امکان جستجو براساس کد طبقه‌بندی استاندارد یا اسم مخترعین و سایر گزینه‌ها وجود ندارد. به بیان دیگر، از ظرفیت‌های فناوری اطلاعات در زمینه افشای اختراعات استفاده مناسبی به‌عمل نیامده است. این درحالی است که در ماده (۱۷۳) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع، مرجع ثبت اختراع موظف شده که «در اجرای ماده (۱۲) کنوانسیون پاریس و سایر کنوانسیون‌های مرتبط با آن»، نشریه‌ای را به‌منظور انتشار خلاصه اختراعات با ذکر مشخصات مالکان آنها منتشر کند و در ماده (۱۶۷) همان آیین‌نامه نیز مرجع ثبت مکلف شده که نسبت به الکترونیکی کردن کلیه مراحل از جمله انتشار آگهی اقدام کند.

وبگاه الکترونیکی ناقص و ابتدایی اداره ثبت اختراع، سایت روزنامه رسمی کشور با امکان جستجوی محدود و ناکارآمد و نسخه چاپی روزنامه رسمی با تیراژ محدود مهمترین راه‌های دسترسی به اطلاعات اختراعات در ایران محسوب می‌شوند که ناکارآمدی آنها سبب شده است جستجوی کامل اطلاعات اختراعات در حوزه‌های مختلف همچنان دشوار باشد.

- کفایت افشا: پیش‌تر اشاره شد که مطابق ماده (۶) قانون ثبت اختراع «ادعای مذکور در اظهارنامه باید گویا و مختصر بوده و با توصیف همراه باشد، به نحوی که

برای شخص دارای مهارت عادی در فن مربوط واضح و کامل بوده و حداقل یک روش اجرایی برای اختراع ارائه کند». زمانی که ماده (۶) قانون در کنار ماده (۵۴) (که دسترسی به اطلاعات موجود در دفاتر ثبت و دریافت اطلاعات مورد نیاز را حق همگان می‌داند) قرار گیرد، می‌توان به خوبی دانست که ضرورت افشای کامل اطلاعات اختراع در نظام حقوقی ایران به عنوان شرط شکلی اعطای حق اختراع مورد نظر بوده است.

با این وجود، در ماده (۱۷۳) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع، وظیفه مرجع ثبت به انتشار «خلاصه اختراعات» با ذکر مشخصات مالکان آنها محدود شده است. به بیان دیگر، درحالی که قانونگذار دسترسی به تمام اطلاعات اختراع (به‌ویژه توصیف و ادعاها) را حق همگان می‌داند، در آیین‌نامه اجرایی تنها به انتشار خلاصه اختراعات و اطلاعات مالکان آنها کفایت شده است، اما مرجع ثبت حتی در همان اندازه محدود تصریح شده در آیین‌نامه اجرایی هم در جهت افشای اختراعات ثبت شده نکوشیده است. ازجمله مصادیق بارز این امر قید نکردن «طبقه بین‌المللی اختراع» در آگهی ثبت (مندرج در روزنامه رسمی) است. درج این طبقه‌بندی در زمان ثبت نه تنها حوزه فنی اختراع را به خوبی نشان می‌دهد (برخلاف عنوان اختراع که معمولاً کلی و مبهم است) و از همین نظر بهترین روش جستجو و دسترسی به اطلاعات اختراعات به‌شمار می‌رود، امکان انواع و اقسام تحلیل‌ها را هم برای بنگاه‌ها و هم سیاستگذاران ملی فراهم می‌آورد.

اما کفایت افشا در نظام ثبت اختراع ایران از دیدگاه دیگری نیز قابل بررسی

است. همان‌گونه که پیش از این اشاره شد، اگرچه مرجع ثبت در ایران طبق قانون موظف است که تقاضانامه‌های ثبت اختراع را از نظر انطباق با شرایط شکلی و ماهوی بررسی کند، اما تا به امروز سازوکارهای اجرایی بررسی ماهوی اختراعات در اداره ثبت اختراع فراهم نیامده است و چنین بررسی‌هایی به‌درستی انجام نمی‌شود بنابراین، حتی در صورت دسترسی به متن کامل تقاضانامه ثبت، برای خواننده ابهامات فراوانی در مورد آن مطرح خواهد بود که از اعتبار اطلاعات ارائه شده بسیار می‌کاهد. بنابراین حتی اگر نظام کنونی ثبت اختراع ایران سازوکار مناسبی برای انتشار گسترده اینترنتی اسناد ثبت اختراع فراهم آورد، باز هم به‌علت انجام نشدن بررسی ماهوی - (حداقل بر پایه استانداردهای پذیرفته شده جهانی) - نخواهد توانست به نقش خود برای افزایش رفاه عمومی از راه افشای اختراعات به اندازه کافی عمل کند.

بنابراین، عملکرد نظام کنونی ثبت اختراع ایران از دو منظر چگونگی و کفایت افشای اختراع با استانداردهای پذیرفته شده بین‌المللی فاصله زیادی دارد. به بیان دیگر، ضعف شدید کارکرد افشای اختراع در ایران باعث می‌شود که نظام ثبت اختراع به نقش خود در شتاب بخشیدن، هدایت و توسعه فناوری‌های نوین و مشخص کردن حد و مرز حقوق انحصاری اعطا شده به‌خوبی عمل نکند.

د) ارسال پیام^۱

اگر تنها کارکردهای نظام ثبت اختراع «ایجاد انگیزه» و «بازار آفرینی» بودند، در مواردی که مخترعین بازار چندانی برای اختراع خود متصور نبودند یا ضمانت اجرای اختراع ثبت شده‌شان را کافی نمی‌دانستند، در جهت ثبت اختراع خود اقدام نمی‌کردند و ترجیح می‌دادند که آن را محرمانه نگاه دارند. حداقل با ثبت نکردن اختراع مجبور نبودند جزئیات اختراعشان را برای عموم افشا کنند.

اما واقعیت چیز دیگری است و در بسیاری موارد مخترعین با وجود شرایط یاد شده اختراعشان را ثبت می‌کنند. به نظر می‌رسد نتیجه‌گیری بالا بر یک پیش‌فرض مهم استوار است: اگر اطلاعات اختراع برای عموم افشا شود، مخترعین متضرر می‌شوند و هدف از دادن حقوق انحصاری هم جبران همین ضرر است، اما اگر فرض کنیم که در شرایط ویژه‌ای مخترع از افشای اطلاعات اختراعش سود ببرد یا فرض کنیم که مخترع غیر از حقوق انحصاری دستاوردهای دیگری نیز از ثبت اختراع خواهد داشت، در نتیجه‌گیری بالا تجدیدنظر خواهیم کرد. به بیان دیگر، اگر مخترع از اطلاع‌رسانی گسترده در مورد اختراعش سود ببرد، در آن صورت حتی اگر ارزش حقوق انحصاری حاصل از ثبت از نظر وی صفر هم باشد، نسبت به ثبت اختراع اقدام خواهد کرد.

ثبت اختراع در مواردی همچون وسیله «ارسال پیام» برای مخترع عمل می‌کند. مخترع با ثبت اختراعش می‌تواند اطلاعاتی معتبر به ناظرانی منتقل کند که در غیر

این‌صورت حاضر نبودند هزینه لازم برای کسب آن اطلاعات را بپردازند. باید به یاد داشت که هزینه کسب اطلاعات ثبت اختراع برای عموم بسیار کم است. برای نمونه ناظران بیرونی ممکن است با استناد به اطلاعات موجود در اختراع نتیجه بگیرند که این اختراع ارزش آتی شرکت ثبت‌کننده آن را افزایش خواهد داد و تصمیم بگیرند در آن شرکت سرمایه‌گذاری کنند. ناظران چون می‌دانند که اختراعات برای ثبت از فیلتر بررسی ماهوی می‌گذرند و دادن اطلاعات غلط در آنها می‌تواند به ابطال حقوق اختراع بیانجامد، حساب بیشتری روی این اطلاعات باز می‌کنند.

می‌توان از ثبت اختراعات برای ارسال پیام در بافت‌های دیگری هم استفاده کرد. برای نمونه شرکتی که اختراعات زیادی در ارتباط با یک فناوری خاص ثبت کرده است این پیام را برای نخبگان و دانشمندان برجسته آن حوزه می‌فرستد که این شرکت جای خوبی برای کار کردن است. کارکرد ارسال پیام حتی می‌تواند بالعکس هم باشد. یعنی شرکت‌ها به دنبال استخدام کسانی می‌روند که اختراعات مفید و زیادی در ارتباط با فناوری مورد علاقه آنها ثبت کرده باشند. حتی در درون شرکت‌ها، گاهی از اختراعات برای سنجش بهره‌وری کارکنان پژوهشی استفاده می‌شود و کارکنان با ثبت اختراع این پیام را می‌فرستند که عملکرد خوبی داشته‌اند.

اختراعات ثبت شده توسط یک شرکت پیامی دال بر قابلیت‌ها و دستاوردهای آن در زمینه یک فناوری خاص محسوب می‌شود و شناختی که از این راه حاصل می‌شود به‌نوبه خود می‌تواند مبنایی برای تأمین مالی فعالیت‌های پژوهشی آن شرکت (مخصوصاً در قالب سرمایه‌گذاری خطرپذیر) باشد. بدین ترتیب می‌توان ادعا کرد که ثبت اختراع

پیامی است که ارسال می‌شود و در هدایت بهتر سرمایه به سوی فعالیت‌های پژوهشی مؤثر بوده و نقش مهمی در افزایش ورود فناوری‌های نوین به بازار ایفا می‌کند. نقش «ارسال پیام» درخصوص تأمین سرمایه با اندازه شرکت‌ها رابطه معکوس دارد. هر چقدر شرکت‌های فناور کوچک‌تر باشند، نقش ارسال پیام برای آنها با اهمیت‌تر و پررنگ‌تر می‌شود، زیرا از یکسو تأمین سرمایه دغدغه اصلی شرکت‌های کوچک فناور است و ازسوی دیگر اطلاعات سرمایه‌گذاران از کارهای آنها بسیار کم است. در چنین فضایی ثبت اختراع، پیامی از قابلیت و کارایی این شرکت‌ها برای عموم و به‌ویژه سرمایه‌گذاران می‌فرستد. اهمیت نقش «ارسال پیام» به‌ویژه در حوزه زیست‌فناوری به‌خوبی به اثبات رسیده است.

- ارسال پیام در ایران

در ایران سال‌هاست که با هدف ترویج فرهنگ نوآوری، امتیازات ویژه‌ای از طریق سازمان‌های مختلف دولتی به مخترعین داده می‌شود که از جنس حقوق انحصاری برای بهره‌گیری اقتصادی از اختراع نیستند. این امتیازات از طریق مراجع گوناگون و بر پایه شرایط احراز مختلفی به مخترعین تعلق گرفته و می‌گیرد. از جمله این امتیازات می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- معافیت (موقت یا دائم) از خدمت سربازی،
- بهره‌مندی از وام‌های بلاعوض یا کم‌بهره،
- امتیاز ارتقا برای اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی،
- ورود بدون آزمون به برخی مقاطع تحصیلی دانشگاهی بالاتر،

- توجهات رسانه‌ای (مصاحبه‌های تلویزیونی و ...)

- قرار گرفتن در میان نخبگان و بهره‌مندی از مزایای مربوطه.

نقش این امتیازات در انگیزه‌بخشی به افراد و شرکت‌ها برای ثبت اختراع در ایران اگر از کسب حقوق انحصاری بیشتر نباشد کمتر نیست. یکی از دلایلی که برخلاف بسیاری از کشورها، مخترعین منفرد در ایران سهم بسیار بالایی (بین ۸۰ تا ۹۰ درصد) از کل اختراعات ثبت شده سالیانه را به خود اختصاص می‌دهند هم نشان از اهمیت کارکرد ارسال پیام در نظام ثبت اختراع ایران دارد.

امتیازاتی که به مخترعین تعلق می‌گرفت در سال ۱۳۸۷ که سال «نوآوری و شکوفایی» نامیده شده بود به اوج خود رسید. در آن سال سازمان‌های دولتی اقدامات فراوانی برای ارتقای فرهنگ و دامن زدن به گفتمان نوآوری انجام دادند و این اقدامات بازتاب رسانه‌ای بسیار گسترده‌ای در سطح جامعه داشت.

اگرچه امتیازات یاد شده از طریق مراجع دولتی مختلف و بر پایه شرایط احراز گوناگون داده می‌شد، اما دو روند کلی به‌خوبی در تمام آنها قابل مشاهده است:

۱. این امتیازات در سال ۱۳۸۷ به اوج رسیده اما پس از این سال یا کم شده‌اند یا شرایط احراز آنها سخت‌گیرانه‌تر بررسی شده‌اند.

۲. این امتیازات در ابتدا کاملاً فردمحور بود و به آرامی به‌سوی تشویق شرکت‌های مخترع و نوآور جریان یافته است.

برای نمونه بنیاد ملی نخبگان که زمانی مخترعین را پس از تأیید اختراعشان توسط سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران نخبه تلقی می‌کرد به آرامی از این

سیاست فاصله گرفت و امروزه شرایط احراز نخبگی را آنچنان سخت‌گیرانه اعمال می‌کند که در کل کشور تنها ۴۰ نفر در دایره تعریف جدید نخبگی آن می‌گنجند و برای بسیاری از مخترعین را در این جمع محدود و یا حتی در جمع استعدادهای برتر جایگاهی نیست. یکی از دلایل اصلی این سخت‌گیری فزاینده، پی بردن هرچه بیشتر ادارات و سازمان‌های متوالی اعطای امتیازات به مشکلات ناشی از نبود نظام تحقیقی بوده است. نبود نظام تحقیقی، ابهامی فراوان در شرایطی اختراعی و مرز حوزه استحفاظی و حتی مالکیت اختراعات ثبت در پی داشت. بنابراین هر کدام از این سازمان‌ها - (برای پرهیز از هرگونه ظن کوتاهی در تخصیص صحیح امکانات و اعتبارات) - سازوکاری موازی برای ارزیابی اختراعات بر پایه تعریف خاص خود از اختراع راه انداختند و به تدریج با آزمون و خطا و یادگیری بر میزان سخت‌گیری آن افزودند. این ارزیابی‌های موازی علاوه بر هزینه سنگینشان، به تدریج از جاذبه ثبت اختراع برای افراد کاستند، زیرا بسیاری دریافتند که گواهی اداره ثبت اختراع در این سازمان‌ها همچون گذشته با استقبال روبرو نمی‌شود و برای برخورداری از امتیازات باید فرآیندهای دیگری را با صرف هزینه و انرژی فراوان طی کنند.

با توجه به این امر می‌توان نتیجه گرفت که انگیزه «ارسال پیام» برای افراد و شرکت‌ها در ثبت اختراع کمتر شده است. البته بررسی دقیق وجود و شدت انگیزه «ارسال پیام» نزد ثبت‌کنندگان اختراع در ایران نیازمند پژوهش جداگانه است اما بی‌شک کاهش انگیزه ثبت اختراع صرفاً برای ارسال پیام کاملاً محسوس است. البته این کاهش انگیزه با افزایش اطلاع عمومی از عدم بررسی ماهوی تقاضانامه‌های ثبت

اختراع و ابهامات مطرح شده در مورد ارزش ثبت اختراع در ایران، تشدید شده است. از سوی دیگر عدم امکان دسترسی آسان و ارزان‌قیمت به اطلاعات اختراعات ایران، عملاً کارکرد ارسال پیام را به اقدام فردی تکتک مخترعین در مراجعه به ادارات و سازمان‌های دولتی مختلف و درخواست بهره‌مندی از امتیازات احتمالی محدود کرده است. در این میان، شرکت‌های تولیدی و خدماتی (به‌ویژه در بخش خصوصی) که می‌توانستند مخاطب بهتری برای پیام‌های ارسالی باشند و با سرمایه‌گذاری خود به تجاری‌سازی اختراعات کمک کنند، از این امر محرومند. به بیان دیگر، مادامی که کارکرد افشای اختراع به درستی صورت نگیرد، کارکرد ارسال پیام هم نمی‌تواند به خوبی انجام شود.

لذا در مجموع می‌توان گفت که دسترسی محدود به اطلاعات اختراعات در کنار ابهامات فزاینده و عمومی در کم‌وکیف گواهی‌های اختراع صادر شده، به تدریج به نقش ارسال پیام (که شاید بارزترین وجه نظام ثبت اختراع ایران بوده) ضربه جدی وارد کرده است. با ادامه شرایط کنونی می‌توان انتظار داشت که روز به روز از مطلوبیت ارسال پیام از راه ثبت اختراع در ایران کاسته شود و آمار اختراعات ثبت شده ملی باز هم کاهش یابد.

نتیجه‌گیری

روند کاهش شدید آمار اختراعات ثبت شده در ایران و به‌ویژه سهم اندک و کاهنده اختراعات شرکت‌های خصوصی، زنگ خطری را در حوزه علم و فناوری کشور به صدا درآورده و این درحالی است که در کلیه اسناد بالادستی توسعه علم و فناوری

کشور بر لزوم افزایش آمار ثبت اختراع تأکید شده است. برای قضاوت در مورد عملکرد نظام ملی ثبت اختراع باید نگاهی تحلیلی به چهار کارکرد اصلی یا همان فلسفه وجودی این نظام انداخت. این چهار کارکرد عبارتند از: ایجاد انگیزه نوآوری، بازارآفرینی برای فناوری، تشویق افشای اطلاعات اختراع و ارسال پیام. فضای منتج از انجام این چهار کارکرد، از زیرساخت‌های کلیدی نظام ملی نوآوری به‌شمار می‌رود و هرگونه خللی در آن، به عملکرد نظام ملی نوآوری آسیب جدی می‌رساند که این آسیب دارای آثار مخرب کوتاه و بلندمدت است.

در این گزارش، برای نخستین بار چهار کارکرد مورد انتظار از نظام ملی ثبت اختراع ایران از نگاه علمی و تا حد امکان بر پایه آمار و ارقام و مستندات مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. این تحلیل نشان می‌دهد که نظام ثبت اختراع تاکنون نتوانسته با تضمین حقوق انحصاری تجاری صاحبان اختراع، محرکی برای نوآوری در سطح ملی باشد. همچنین این نظام نتوانسته نقش بایسته خود را در شکل‌گیری بازار تبادل اختراعات میان اجزای مختلف نظام نوآوری ایفا کند. کارنامه عملکرد نظام ثبت اختراع ایران از منظر افشای اطلاعات اختراعات ثبت شده هم بسیار ضعیف است. به‌نظر می‌رسد مهمترین کارکرد این نظام در گذشته، ارسال پیام (آن هم در سطح فردی) بوده که این کارکرد هم به مرور زمان رنگ باخته و کاهش‌های شدید و اخیر در تقاضا برای ثبت اختراع را می‌توان به افول این کارکرد نسبت داد.

کوتاهی در برقراری نظام بررسی ماهوی شرایط ثبت اختراع (نظام تحقیقی ثبت اختراع)، یکی از مهمترین عوامل ضعف کارکردهای نظام ثبت اختراع بوده است زیرا

در فقدان نظام تحقیقی واقعی، هیچ‌یک از کارکردهای نظام ثبت اختراع آن‌گونه که بایسته است قابل انجام نخواهد بود. اما از آن مهم‌تر فقدان نگاه کلان اقتصادی و رقابت‌پذیری صنعت ملی در مدیریت نظام ثبت اختراعات ایران است. به بیان دیگر، مدیریت نظام ثبت اختراع در ایران درحال حاضر ارتباط مناسب و منطقی با نظام ملی نوآوری ندارد و در قالب چهار کارکرد فوق - (که فلسفه وجودی این نظام هستند) - قابل تعریف نیست. نظام ثبت اختراع ایران تاکنون موضعی انفعالی در قبال سیاست‌های کلان علم و فناوری کشور داشته و خود را صرفاً مجری ثبت درخواست مراجعان به تنها شعبه آن اداره در تهران می‌داند. این نارسایی بزرگ تا اندازه زیادی به دلیل جایگاه نامناسب این نظام در ساختار حکومتی کشور و حاکمیت نگاه صرفاً حقوقی در مدیریت آن است. این درحالی است که در بیشتر کشورهای جهان (به‌ویژه تمام کشورهای پیشرو در حوزه علم و فناوری)، نظام ثبت اختراع در قوه مجریه و در ارتباط تنگاتنگ با سیاست‌گذاران صنعت و تجارت سازماندهی شده است.

در انتها باید تأکید کرد که آمارها نشان از سستی فزاینده پایه‌های نظام ثبت اختراع در ایران می‌دهند و این امر نه تنها با روند پیشرفت کشور عزیزمان در حوزه علم و فناوری سازگار نیست، بلکه به‌عنوان مانعی جدی بر سر راه آن عمل می‌کند. لذا شایسته است در جهت بهبود این نظام و مدیریت علمی کارکردهای چهارگانه آن در قالب نظام ملی نوآوری، اقدام عاجلی به عمل آید.

منابع و مآخذ

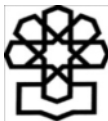
۱. اختصاص منابع مالی به مخترعان، رشد انفجاری ثبت اختراع در کشور، مصاحبه خبرگزاری فارس با معاون علمی و فناوری رئیس‌جمهور، ۵ اردیبهشت‌ماه ۱۳۸۸.
۲. تعداد واقعی نخبگان ایران چند نفر است؟، مصاحبه همشهری آنلاین با قائم‌مقام بنیاد ملی نخبگان، پنجشنبه ۲۳ آذرماه ۱۳۹۱.
۳. رشد ۶۵ درصدی ثبت اختراع در کشور، مصاحبه خبرگزاری فارس با مدیر کل نظارت و ارزیابی فناوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۳۰ فروردین‌ماه ۱۳۸۹.
۴. کاهش ۳۰ درصدی ثبت اختراعات و افزایش طرح‌های صنعتی، مصاحبه خبرگزاری فارس با مدیر کل مالکیت صنعتی، ۹ بهمن‌ماه ۱۳۹۰.
۵. رحیمی، حسین. انتقاد از افزایش بهای ثبت اختراع، مصاحبه خبرگزاری مهر با رئیس سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران، ۴ اردیبهشت‌ماه ۱۳۸۸.
۶. باقری، سیدکامران. پیامد سیاست‌های اشتباه در حوزه ثبت اختراعات ایران، روزنامه دنیای اقتصاد، ۱۸ آذرماه ۱۳۹۱.
۷. باقری، سیدکامران، مریم کبریایی و حمید عزیزی مرادپور. تحلیلی بر افشای اختراعات در ایران، مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی، فروردین‌ماه ۱۳۹۱.
۸. باقری، سیدکامران و همکاران. حفاظت از اختراعات نرم‌افزاری در ایران، مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی، خردادماه ۱۳۹۰.
۹. قلعریز، عاطفه. سردرگمی مخترعان در روال اداری پیچیده ثبت اختراع، گزارش خبری خبرگزاری مهر، ۵ بهمن‌ماه ۱۳۹۰.
۱۰. عباسپورتهرانی‌فرد، علی. بخش زیادی از اختراعات ثبت شده ارزش علمی ندارند، مصاحبه خبرگزاری مهر با رئیس کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس شورای اسلامی، ۱۲ مردادماه ۱۳۸۸.

11. Alvarez J. "Patent Information and Industrial Policy in Spain", World Patent Information, Vol. 17, 3, 1995.

12. Arora A. et al, "Markets for technology: the economics of innovation and corporate strategy," Massachusetts Institute of Technology, 2001.
13. Bagheri S.K., Rashtchi M., Shokri S. and Shabani M.R. "Patent Analysis in Research Institutes of Developing Countries", 14th International Conference for "Management of Technology", IAMOT, Vienna, Austria, May 22-26, 2005.
14. Coriat B. and Orsi F. "Establishing a new intellectual property rights regime in the United States Origins, content and problems," Research Policy, Volume: 31, Issue: 8, 2002.
15. Cotropia C.A. and Lemley M.A. "Copying in Patent Law," 87 North Carolina Law Review, 2009.
16. Devlin A. "The Misunderstood Function of Disclosure in Patent Law," Harvard Journal of Law & Technology, Vol. 23, 2010.
17. Gallini N. and Scotchmer S. "Intellectual Property: When Is It the Best Incentive System?" Innovation Policy and the Economy, Vol. 2, MIT Press, 2002.
18. Japan Patent Office Annual Report 2012, available at: http://www.jpo.go.jp/shiryou_e/toushin_e/kenkyukai_e/annual_report2012.htm
19. Lebovitz, Richard M. "The Duty to Disclose Patent Rights," Northwestern Journal of Technology & Intellectual Property, Vol. 6, No. 1, 2007.
20. Lerner, Josh, "Venture Capital and Private Equity: A Casebook," John Wiley & Sons, p. 331, 2000.
21. Long, Clarisa, "Patent Signals," The University of Chicago Law Review, Vol. 69, 2002.
22. Merges, R.P. and Nelson, R.R. "On limiting or encouraging rivalry in technical progress: The effect of patent scope decisions", Journal of Economic Behavior & Organization, vol. 25, pp. 1-24, 1994.
23. Meyer M., Utecht T. J., and Goloubeva T. "Free Patent Information as a Resource for Policy Analysis", World Patent Information, 25, 2003.
24. Nard C.A. et al. "The Law of Patents," Aspen Publishers, 2008.
25. Pammolli F. and Rossi M.A. "Intellectual Property, Technology Regimes and Market Dynamics," Economia e Politica Industriale Paper No.2/2005.

26. Sarkissian A. "Intellectual property rights for developing countries: Lessons from Iran," *Technovation*, Vol. 28, Iss. 11; 2008.
27. The GlobalCompetitiveness Report2012–2013, World Economic Forum, available at:www.weforum.org/gcr.
28. Vermont S. "Independent Invention as a Defense to Patent Infringement," The University of Michigan Law School, 2006.
29. Walmsley S.B. "Best Mode: A Plea to Repair or Sacrifice This Broken Requirement of United States Patent Law," *Michigan Telecommunications and Technology Law Review*, Vol. 9, 2002.
30. World Intellectual Property Indicators, WIPO Economics & Statistics Series, 2011.

شماره مسلسل: ۱۳۲۲۱

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی عملکرد نظام ثبت اختراع در ایران

نام دفتر: مطالعات ارتباطات و فناوری‌های نوین (گروه فناوری‌های نو)

تهیه و تدوین: کامران باقری

ناظران علمی: مهدی فقیهی، سروش قاضی‌نوری

همکار: مرتضی براتی

مقتضی: لاله افتخاری (نماینده تهران، ری، شمیرانات و اسلامشهر)

ویراستار: حسین صدری‌نیا

واژه‌های کلیدی: —

تاریخ انتشار: ۱۳۹۲/۷/۱۳